

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

Notes d'un viatge per França, Suïça, Alemanya i Austria

COMENCEM aquestes per la vila de Lyó, a la qual arribàrem a primera hora del matí després d'una tarda i una nit passades en tren. Des de l'estació de Perrache, on paràrem, i muntats en carruatges bastant feixucs, dintre els quals s'encabien, còmodament o incòmodament, quinze o vint persones, emprenguérem la marxa cap al funicular, que en cinc minuts ens pujà al santuari de Nostra Senyora de Fourvière, objecte d'especial devoció per als lionesos.

Dues són les esglésies que en el turó de Fourvière es troben : l'antiga, filla d'un vot dels veïns de Lyó perquè el Cel acabés amb la pesta que en 1643 delmava els pobles d'Europa, i la moderna, amb honors de basílica, construïda des de 1870 en compliment d'un altre vot fet durant la guerra franco-alemanya : el d'aixecar un nou santuari a la Verge si la vila es veia lliure de l'invasió dels prussians. L'església antiga subsisteix encara, essent avui una dependència de la basílica. Té sobre la porta un campanar quadrat cobert per formosa cúpula, sobre la qual descansa una imatge de la Verge, de bronze daurat.

La basílica és un magnífic i grandios edifici d'estil modern, amb quatre torres vuitavades en els angles i la fatxada carregada d'escultures i ornaments. L'interior, decorat amb riquesa i esplendidesa de marbres de tots colors, té alguna semblança amb la nostra església de Montserrat.

El turó Fourvière, *Forum vetus* en temps de l'emperador Trajà, constitueix un bonic mirador panoràmic de la ciutat que a sos peus reposa, sadollant-se des d'ell la vista en la magnificència de sos amples *boulevards* i grandiosos edificis i monuments, i en les majestuoses corbes dels rius Rhône i Saona, que, al resseguir per tots indrets la vila, li donen vida, moviment i medis de comunicació.

Al retornar cap a l'estació de Perrache, des de Fourvière, en els majestàtics cotxes ans indicats, donàrem un passeig per la vila, i poguérem veure algunes de ses preciositats. Figura, en primer lloc, com a edifici sumptuós, la Catedral de Sant Joan, grandiosa església ogival de tres naus, amb bonics detalls romànics, que marquen bé la transició que d'aquest estil arquitectònic a l'ogival s'operava en el segle XII, en que fou començada l'obra de dita església. Al costat dret de la fatxada existeix encara una paret romànica del segle XI, que forma part de la que havia sigut casa dels xantres; i en mig de la plaça hi ha la font de Sant Joan, coronada per un formós temple que sopluga dues imatges de bronze : la del Sant Precursor batejant a Nostre Senyor Jesucrist.

En la mencionada plaça voleien constantment i es paren per tots indrets, sense por als transeunts, una munier de coloms. Aquesta escena, que vegérem també en alguna ciutat de Suïça, ens portà a la memoria el famós palau dels duxs de Venecia.

Altres esglésies hi ha notables a Lyó, entre elles les de Sant Naçari i de Sant Bonaventura, ogivals, i la de Sant Martí d'Ainay, formós exemplar romànic del segle XI. Com a edificis civils, són de recordar la Casa de la Vila, el Palau de Justícia, l'Universitat, la Casa de Comerç, alguns teatres i l'immens Hôtel-Dieu.

Com en totes les ciutats de França, s'aixequen a Lyó gran nombre de monuments públics, amb l'indispensable a la *République*. N'hi ha un, dedicat a Mr. Carnot, en el lloc mateix on fou assassinat per mà dels anarquistes aquest ex-president. És notable la monumental font Bartholai, nom de son autor, que consisteix en quatre braus cavalls marins que roceguen cap a la mar les aigües del Rhône.

També vegérem el Parc nomenat *de la tête d'or*, que es troba a la vora del mateix riu. Té amples passeigs i magnífiques arbredes, i, com a cosa notable, un petit departament, tancat amb vidres, en el qual hi ha estotjades multitud de plantes aquàtiques, entre elles alguns exemplars raríssims.

L'aspecte de Lyó és de ciutat gran : no en va és la tercera de França. Té extensos *boulevards*, i està travessada pels dos cabalosos rius, amb llargs i grandiosos ponts que posen en comunicació les distintes barriades.

Eren prop de les sis, després de tres hores de viatge, quan arribàrem a l'estació de Pougny-Chancy, frontera de Suïça.

A les vuit del vespre parava el tren a l'estació de Ginebra; i, tant per ésser l'hora un xic avançada com per haver tingut nosaltres

la jornada bastant fatigosa i ben completa, anàrem de dret a l'hôtel, deixant per al dia següent la visita a la ciutat.

Ginebra es troba situada a l'extrem sud del llac Lemán, en el punt en que ses blaves aigües surten amb gran rapidesa per a formar de nou el riu Rhône. Aquest parteix en dues la ciutat, quedant a l'esquerra la part antiga, principal centre del moviment de la població i on estan instal·lats els millors edificis, com la Catedral, l'Universitat, la Casa de la Vila, museus i teatres; i a la dreta la part nova, que és de molta menys extensió. El riu Rhône, a més de formar amb ses aigües el llac Lemán, i de

contribuir a l'embelliment de la ciutat de Ginebra, proporciona a la mateixa 6,000 cavalls de força, amb els quals té un bon servei d'aigües potables i dona moviment a la maquinaria de les moltes indústries que es desenrotllen a la ciutat. Es molt curiosa la visita de les oficines de les forces motrius del Rhône, on

LAUSANA : PLAÇA DE SANT FRANCESC

se veuen instal·lades 18 magnífiques i ben cuidades torbines de 300 cavalls cada una, per al moviment de les quals aprofiten solament la meitat de l'aigua del riu, deixant lliure l'altra meitat a fi que el nivell del llac es mantingui sempre sense grans variacions.

Més avall d'aquestes oficines s'uneix al Rhône un altre riu, l'Arve; i, com que les aigües d'aquest són roges, pot notar-se que en una bona extensió corren juntes les aigües dels dos rius sense confondre's, distingint-se perfectament la rojor de les de l'Arve a l'esquerra, i a la dreta la formosa blavor de les del Rhône.

Ginebra, encara que enclavada dins de la Suïça, és una ciutat de fesomia francesa. Es més alegre que Lyó. Té carrers amples, bons passeigs i magnífics edificis.

Des de l'estació de Cornavin, situada a la part nova de la ciutat, arrenca el grandíol carrer de Montblanc, que, anant de dret al llac, quan és prop d'aquest, fent un petit angle, emboca amb el pont del

mateix nom, el més llarg dels set que travessen el Rhône a Ginebra, i condueix al formós passeig del llac i a la part vella de la ciutat. En el carrer de Montblanc hi ha la Casa de Correus, edifici de monumental fatxada, amb escultures al·legòriques de les cinc parts del món.

La Catedral de Sant Pere, avui temple protestant, està situada en el punt més alt del barri més antic de la ciutat. En sos començos fou romànica, transformada després a l'estil ogival. Remata, la fatxada, amb una fletxa molt alta.

L'interior és a tres naus de formoses proporcions, però causa freda impressió la *razzia* que han fet dels altars. El gran bisbe de Ginebra Sant Francesc de Sales disposà, en son testament, que enterinament l'enterressin a Annessy, fins i tant que poguessin, un cop restaurada i tornada al culte la Catedral, ésser traslladades ses despulles a la mateixa. Fins avui no ha tingut la sort del cardenal Joan de Brogui, qui fundà i féu construir la bellíssima capella dels Macabeus, d'estil gòtic florit, i té en dita església son lloc de descans.

A la part dreta del chor d'aquesta Catedral hi ha una altra capella que guarda la tomba del duc Enric de Rohan, la seva esposa Margarida de Sully i el seu fill Tancred. Es un preciós sarcòfeg de marbre negre, reposant sobre dos lleons, amb les estatués dels tres personatges al damunt.

Té aquesta ciutat molta industria. Sobretot les de rellotges i orfabreria hi són en gran escala, tenint en dits rams bons establiments, luxosament decorats. Pels carrers es veuen moltes noies muntades en bicicletes per anar amb més llestesa a llurs ocupacions. S'hi nota també, com a França, l'abús dels capells en les dònies, portant-ne fins les de les classes més humils.

El gran atractiu de Ginebra és el llac Lemán, el més gran dels de Suïça : té 72 quilometres de llargada i una superfície de 58 mil hectaries.

A les vores del llac pròximes a Ginebra, s'hi troben totes les comoditats i atraccions d'una ciutat moderna, formosos passeigs, extensos i ben cuidats molls, que segueixen a dreta i esquerra bon troç enllà del llac, amb profusió d'embarcadors per entrar en els vapors de totes mides que fan expedicions cap als pobles de les costes. En el moll nomenat *del Mont-Blanc*, s'aixeca el monument sumptuosíssim erigit al duc Carles II de Brunsvich, mort fa quaranta anys, qui llegà a la ciutat tota la seva fortuna (uns 20 milions de francs aproximadament). Forma el monument una especie de baldaquí de sis cares, de marbre, ricament adornat amb estatués i baixos relleus. L'estatua equestre del duc, que havia de coronar el monument, és

a un costat perquè els semblà que al cim no hi feia bon efecte.

Altre monument hi ha prop del llac. Es el que nomenen *nacional*, compost de dues matrones, de bronze, i que simbolitza i recorda l'entrada de Ginebra a la Confederació Suïça en 1814. Prop d'aquest monument es troben el passeig del Llac i el Jardí anglès, amb cafè restaurant, on se donen concerts. Es el gran lloc d'esbargiment dels ginebrins.

Estant a Ginebra s'imposa una passejada pel llac. I la veritat és que val ben bé la pena; perquè, a més de fruir-s'hi de la vista de les calmoses i blaves aigües que el formen, les seves vores són magnífiques i pintoresques de debò per la munier de pobles i xalets que arreu s'hi troben. Allò és la Suïça amb totes ses magnificències, perquè els xalets i moltes de les cases dels pobles són construïts en la forma característica del país, és a dir, aïllats, amb teula-

des molt altes i punxagudes, i amb gran varietat de formoses i pintoresques barbacanes; i com que, a un costat sobretot, la ribera fa pendent cap en amunt i els xalets van enfilant-se voltats d'arbredes i vegetació, l'efecte del conjunt és el de les ciutats-jardins, avui tant ponderades. Com a complement de decoració, s'hi ovira a últim terme l'admirable serralada dels Alps, coberts de neu en llurs cims més enlairats.

El viatge de Ginebra a Lausana pot fer-se, per terra, en ferrocarril, o bé en vapor pel llac Lemán, amb el qual comunica la ciutat mitjançant el poblet i port d'Ouchy. Nosaltres férem la travessia per terra, salvant en poc més d'una hora els 60 quilometres que separen les dues ciutats.

El trajecte és encantador, per les moltes estacions i poblets que es troben amb les cases escampades formant xalets. Com que el tren es un ràpid, fa poques parades, i això contribueix a fer més agradable

OUCHY : LLAC LEMAN

la visió del panorama esplèndid, que va desenrotllant-se i descapdellant-se com en un cinematògraf, deixant veure de tant en tant, quan les sinuositats del terreny ho permeten, les encisadores aigües del llac, i sempre a últim terme la silueta dels Alps amb llurs elevats cimals, distingint-se entre ells el gegantí massiç del Montblanc, indisputable rei d'aquell fornit exèrcit de titans.

Com que a Suïça els pobles hi són en gran nombre i el servei de carreteres és immillorable, abunden molt aquestes, formant un continu encreuament amb les vies dels ferro-carrils, amb gran profusió de passos a nivell. Per tancar aquests hi ha a un costat de la carretera una espècie d'entena o pal de telègraf plantat a terra i trencat a l'alçada d'uns set pams, inclinant-se al passar el tren la part superior de l'entena, fins a prendre la posició horitzontal a través de la carretera, i tancant perfectament el pas de la mateixa. Tot això sembla fer-se automàticament; i si no és així poc se'n falta, perquè des de dins de la caseta dirigeix la maniobra l'empleat o empleada, sense cap dels greus perills del complicat i engorros servei de cadenes.

Lausana és, sens dubte, una de les més boniques ciutats de Suïça. Construïda sobre diverses muntanyetes, i tenint carrers traçats en distints nivells de les mateixes, ofereix, des de molts llocs, sorprenents cops de vista, perquè es veuen alhora agropacions de cases assobre i assota. Des del gran pont, que uneix les dues barriades més centríques de Lausana, es domina abaix tota la fondalada del Llon, coberta de cases i carrers de grans pendents; i per damunt apareix, com sortint d'entre els núvols, la formosa Catedral i son grandió i típic campanar, ornat amb doble galeria d'elegants columnes, i els demés edificis que formen la plaça de la Riponne i tota aquella aristocràtica barriada.

Pròxima al gran pont hi ha la plaça de Sant Francesc, que té a un costat l'església del mateix nom, amb severa i elegant fatxada, i capritxós i esvelt campanar; ostentant tot l'edifici, en son exterior, una puresa de línies que enamora. A l'altre costat de la plaça s'aixequen dos grandiosos i ben decorats edificis: la Casa de Correus i la Banca Cantonal. En dita església de Sant Francesc tingueren lloc les darreres sessions del Concili de Basilea.

Es aquesta plaça un dels llocs de més moviment de la ciutat i el centre on convergeixen tots els tramvies elèctrics de Lausana.

Té la ciutat, a més d'un bon servei de tramvies, dos funiculars: un que puja al Signal (647 metres d'altura) i un altre que baixa al poble i port d'Ouchy. Poguérem fer totes dues excursions amb tot i no parar més que vuit hores a Lausana. I per cert que tant l'una com l'altra valen la pena.

Signal és un magnífic mirador de la ciutat i del devassall de xalets que per sos extrems s'escampen capritxosament, ja enfilant-se turons amunt, ja baixant fins a confondre's amb el poblet d'Ouchy, per acostar-se més i més al gran llac que a sos peus s'estén amb tota la majestat d'un immens mirall on se reflecteixen les veïnes muntanyes.

Signal es a més un lloc d'esbargiment, puix té bons restaurants i una extensa i ben cuidada boscuria d'arbres centenaris, amb amples caminals per passejar-hi en carruatge.

El lloc de sortida del funicular que va a Ouchy es troba molt prop de l'estació del ferro-carril. Baixa aquell amb regular pendent i voltat a un costat i altre d'elegants xalets i precioses cases, i porta en pocs minuts al poblet d'Ouchy. Hi ha allà un bon port sense lleuants perillosos ni

BERNA : CAMPANAR DE LA CATEDRAL

temporals de cap mena, amb amples molls i embarcadors per pujar als vapors que fan la travessia cap a Montreux o cap a Ginebra i demés pobles de les vores del llac. La vista d'aquest des dels molls és magnífica, i més imponent que des de Ginebra, perquè un se troba més en contacte amb les aigües; i encara han construït allí una paret quasi a flor de les mateixes, que arriba bon troç endins, formant una especie d'escullera amb una elegant farola en son extrem.

Ouchy és lloc molt conegut dels turistes, que hi fan bones estades : per això s'hi han construït luxosos hotels amb tot el confort imaginable. Quan nosaltres hi érem, es trobaven en un de dits hotels tres delegats italians i tres de Turquia escatint les bases del tractat de pau que al cap de pocs dies, el 18 del següent octubre, havia de firmar-se i que, amb el nom de tractat de Lausana, ha fet a Italia senyora i mestressa de Trípoli i la Cirenaica, donant una forta sotragada a l'agonitzant imperi de la mitja lluna.

Són innumerables els pobles que voregen el llac Lemán, alguns

tant importants com Ginebra, Lausana-Ouchy, Vevey, Montreux, Villeneuve; i com que, a l'estiu sobretot, és gran el trasbals de viatgers d'uns pobles als altres, i aquest trasbals es fa indistintament per terra o pel llac, és bastant notable el moviment de vapors a Ouchy, així d'arribades com de sortides. En la poca estona que hi estiguérem, vegérem arribar-ne un de Ginebra, que reemprengué tot seguit la marxa cap a Montreux, i un altre que, vingut de Villeneuve, feia l'excursió en sentit contrari.

Berna és la ciutat dels óssos. Son mateix nom deriva de la paraula alemanya *Bär* (plural *Bären*), que significa ós. Com que és la capital federal de la Suïça, té aquest punt més de contacte amb la nostra *Villa del oso y del madroño*. A Berna es troben per tot arreu els óssos : a l'escut de la ciutat, en rètols de les cases de comerç i marques dels productes locals, i en algunes de les monumentals i grotesques fonts que adornen els carrers i places; tenen el famós rellotge dels óssos, de que més endavant parlarem com se mereix; hi ha l'*hôtel Bären*, on prengué estatge la representació catalana, i la grandiosa *Bären Platz*, principal centre de Berna i seti del majestuós Palau de la Confederació Helvètica; i tenen, per fi de festa, el *Bären graben*, fossat, caverna o casa dels óssos veritables, on resideixen a expenses de la ciutat, fent la delícia de la gent gran i de la gent menuda amb llurs gestos i moviments no sempre graciosos, una porció d'aquests animals de totes edats i mides, que són tractats amb el major mirament.

Berna és una de les importants ciutats helvètiques, voltada en gran part pel riu Aar. S'hi distingeixen perfectament la ciutat vella i la nova, i amdues són típicament suïces. En la part antiga tots els carrers són drets, amb pòrtics, i orientats generalment de llevant a ponent, conservant més que en cap altra ciutat la fesomia nacional; i en la part nova abunden les barriades de xalets, amb atrevides teulades i capritxoses barbacanes.

El principal carrer de la ciutat vella surt de la plaça Bubenbergh, prop de l'estació del ferro-carril, on hi ha un monument de bronze a Adrià de Bubenbergh. Té, amb diferents noms, dit carrer, una llargada de 1,300 metres, i arriba al riu Aar, junt al pont de *ia Nidek*. En aquest i altres carrers hi ha gran nombre de fonts, totes amb monumentals piques plenes d'aigua, i escultures per rematada. Són notables la de Bertold de Zoeringen, fundador de la ciutat; la de Samson, la dels Ossos, la de l'Ogre, i moltes altres.

Els dos edificis que més atreuen l'atenció; a Berna, són la Catedral i el Palau de la Confederació. La Catedral (avui, com quasi totes

les de Suïça, en poder dels protestants) és un formós exemplar de l'art gòtic, amb bastants estatués a l'exterior, bona fatxada i elegant campanar de 100 metres d'alçada, que remata amb atrevida fletxa.

L'entrada principal és amb pòrtic i adornada de bellíssimes i ben notables escultures, que representen en el fons o timpà el judici final, i en els arcs a Jesucrist, la Santa Verge, Sant Joan Baptista, els apòstols i els profetes, les verges savies i les verges folles. L'interior no el poguérem veure, perquè no era hora d'entrada.

A la plaça de la Catedral hi ha la font de Moisès i un grandíols monument a Rodolf d'Erlach, qui al cap dels bernesos obtingué en 1339 sorollosa victòria a Laupen contra els de Friburg, Argonia, Lavoya i Alta Borgonya. Està format per formós pedestal, apoiat sobre quatre óssos, que sosté l'estatua eqüestre, de bronze, de dit general.

BERNA : TORRE DEL RELLOCTGE

El Palau de la Confederació Helvètica, Bunchs-Haus, és un monumental edifici d'estil florentí, format per tres grans cossos, rematant el cos central amb superba cúpula que dóna llum a la sala de sessions del Consell Nacional i el Consell dels Estats. Els cossos laterals estan ocupats pels distints departaments del Govern federal. Als costats de la gran porta principal hi ha dues estatués de bronze representant l'autor de l'Historia antiga, i el de la moderna; al sobre, el poder legislatiu i el poder executiu, figurats per dues matrones; i al cim de tot una magnífica estatua de pedra simbolitzant l'independència suïça. La balconada està adornada per quatre massices columnes, sobre les quals elegant fris ostenta en lletres daurades el títol de la casa : *Curia Confœderationis Helveticæ*.

Entre els tres edificis que formen aquest Palau, hi ha dos passatges, un a cada costat del cos central, que condueixen a la terrassa federal, sobre el riu Aar. Des d'aquest punt frueix, l'espectador, d'una

magnífica vista dels Alps; i més a la vora, a l'altra banda de l'Aar, hi contempla tota una extensió de cases i xalets, amb alguns edificis grandiosos que componen part de l'eixamplament de Berna. Des d'aquesta terrassa, i d'altra que n'hi ha darrera la Catedral, pot veure's el formós fenomen de l'il·luminació dels Alps, consistent en la coloració roja que adquireixen en certs dies, a posta de sol, les puntes nevades dels Alps, i sobretot en la segona coloració que al cap de pocs minuts se reflecteix sobre els núvols, amb tots els matisos de l'arc iris. Nosaltres no vegérem tal fenomen, i fins crec que deu ésser tant rar com les imponderables sortides del sol vistes des del Rigi o la Jungfrau, amb tants detalls descrites en les guies de Suïça i que amb tanta traça comenta l'Alfons Daudet en son *Tartarin sur les Alpes*.

Entre els ponts que travessen l'Aar, el més notable és el de Karnhaus, que condueix a la part nova, on hi ha uns edificis del ram de guerra; i, com a monuments, ha de fer-se menció del que es troba prop de l'estació i de la plaça Bubenbergh, dedicat a l'Unió Postal Universal. Es compòn d'un rocam en que està asseguda elegant matrona, apareixent assobre, i entre núvols, representants de les cinc parts del món que ballen una especie de sardana al voltant del globe terraquí.

Tenen els bernesos en gran estima la torre del rellotge, de que ja he parlat abans; i, si doneu en cotxe un passeig per la ciutat, no es descuida mai, l'auriga, de deixar-se caure prop d'aquell lloc quan van a tocar hores. De maca ho és, no hi ha cap dubte, dita torre, edificada sobre un arc que havia estat portal de la ciutat; però no és això lo que crida l'atenció als veïns de Berna, sinó el rebombori que en la torre s'arma cada cop que toquen hores. Anuncien aquestes una colla d'ossos petits que van sortint i desfilitant davant d'un vell de barba blanca, i mentrestant un gall de fusta avisa també la proximitat de l'hora cantant i desplegant les ales. Tot seguit tomba el vell un rellotge d'arena, i marca les hores inclinant el ceptre que té a la mà; i, obrint la boca, un ós, dret, repeteix els moviments del vell, i un arlequí va donant les campanades. Acabat tot, canta el gall de nou, com dient : «— Els ha agradat, senyors?»

Es certament enginyós, aquest rellotge, amb tanta gresca de moviments, i comprenc que la gent menuda s'hi entusiasmi de debò; però a mi m'agrada molt més la torre, és a dir, el casal, que no pas el ferrigo-ferrago d'estadants que s'hi allotgen.

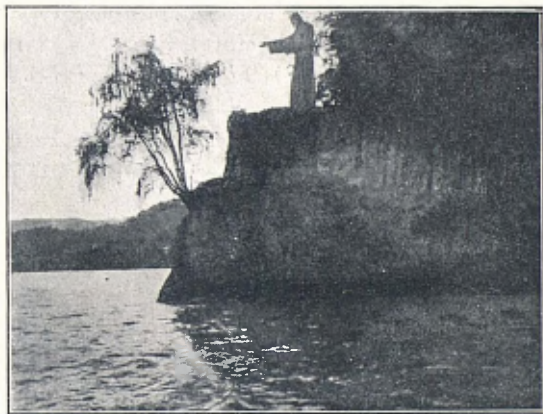
La nostra estada a Berna coincidí amb l'arribada a dita ciutat del *kaiser* d'Alemanya, el qual, trobant-se a Suïça per presenciar

les maniobres militars de Zurich, féu una visita a la capital de la Confederació. Amb tal motiu Berna estava de festa. Adornats els carrers, empaliats els edificis públics, i amb banderetes i flors les cases particulars, comprenguérem ja, al vespre, a l'arribar-hi, que alguna cosa de nou s'hi esperava.

En efecte, l'endemà, de dues a tres de la tarda, poguérem presenciar l'entusiasta i grandiosa arribada que els bernesos feien a l'emperador d'Alemanya, qui va anar des de l'estació a la Catedral en luxosa carretel·la, acompanyat del president de la República

Suiça, Dr. Ferrer.

Hi hagué recepció en el Palau federal, visita a la legació alemanya i a la casa dels óssos, i banquet de gala a l'hotel Bernerhof. No cal dir si anà en renou la gent, tota la tarda, per satisfer la curiositat i tenir el gust de salutar amb entusiastes hurres a l'imperial hoste. Fins a empentes s'hi feien, uns homenajes com uns gegants,

LUCERNA

MEGGENHORN, EN EL LLAC DELS QUATRE CANTONS

per avançar alguns metres i poder estar més a la vora al passar les carretel·les. En aquells moments pensava jo en la major cultura dels estrangers, i deduïa que és aquesta cultura molt relativa, perquè allà es demostrà solament en la paciència d'algunes senyoretes que amb alegres rialles suportaren tant brutals escomeses.

A Berna la llengua més corrent és l'alemanya. Fòra dels *hôtels* és inútil parlar en francès, perquè ni l'entenen ni el volen entendre. Encara recordo els treballs que tinguérem el meu germà i jo per trobar un cotxer que mig parlés el francès i que pogués acompanyar-nos a una clínica instal·lada no sé en quin número de Schlossli Strasse, on residia un amic de Barcelona a qui tinguérem el gust de fer una visita.

De Berna anàrem a Lucerna, magnífica i pintoresca ciutat situada a les vores del llac dels Quatre cantons i banyada pel riu Reuss,

que la travessa d'un cap a l'altre. Es una de les ciutats més freqüentades de Suïça, i el gran centre dels alpinistes, per trobar-se prop de la Jungfrau, el Rigi, el Pilatus, la Scheidegg i altres de les muntanyes d'ascensió més freqüent. Sense el pla de carrers i cases de la vora del llac, s'estén a més Lucerna pels turons veïns, donant-li això formosos punts de vista. Té sobre el Reuss magnífics ponts, entre els quals el del Llac, molt concorregut per comunicar des de l'estació del ferro-carril fins a la part dreta de la ciutat; el de la Capella i el dels Molins, tots dos amb sostre de fusta que els cobreix i els resguarda de les neus i les intemperies. Els sostres d'un i altre d'aquests dos ponts són adornats amb boniques pintures, representant les del primer escenes de l'història de la ciutat, i les del segon una dansa dels morts. Dintre d'aquestes pintures del segle XVIII. Prop del pont de la Capella, i dintre del riu, hi ha el Wasserturm, torre romana que guarda els arxius de la ciutat; i en la part antiga de Lucerna, entre carrers bastant estrets, alguns d'ells no permetent el pas de carruatges, s'hi conserven encara algunes coses molt típiques dels segles XVI i XVII. Entre elles cal fixar-se en l'antiga Casa de la Vila, que és de començos del segle XVI, però amb bastantes restauracions posteriors.

Visitarem dues magnífiques i grandioses esglésies catòliques: la dels Jesuïtes i la dels Franciscans, notables totes dues, sobretot la primera; i a més la Catedral de Sant Leger, també catòlica, formosa església fundada en el segle VIII i reedificada fa doscents anys, després d'un incendi que la destruï completament. Té bonica fatxada amb dos campanars quadrats que rematen en altíssimes i elegants puntes que es veuen de tot arreu de la ciutat.

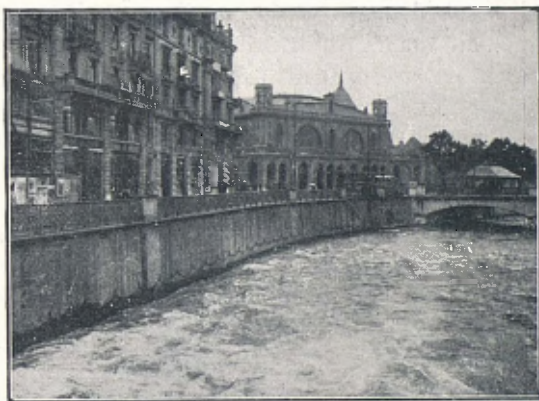
Prop d'aquesta església hi ha el celebrat Lleó de Lucerna, monument consagrat a la bona memòria de 26 oficials i 760 soldats de la guàrdia suïça morts a París, l'any 1792, defensant les Tulleries. Consisteix en un colossal lleó tallat a la mateixa roca, el qual, travessat per una llança, mor defensant amb ses ungles l'escut de les flors de lis. Està enclavat, el monument, dins d'una gruta de 14 metres de llargada per 8 i mig d'alt, i té en la part inferior una inscripció, gravada a la roca, donant explicació del fet.

Lucerna té, com Lausana, Zurich i moltes de les poblacions suïces, son funicular per pujar a una de les veïnes muntanyetes i fruit d'un esplèndid panorama. A Lucerna és en el munt Gütsch, de 525 metres d'altura, des del qual pot solàçar-se la vista sobre la gran estesa de la ciutat i el poètic llac dels Quatre cantons, aixecant-se per damunt d'una i altre el Rigi i el Pilatus. S'hi troba l'hôtel pensió Château Gütsch, amb un jardí-restaurant i capritxosos miradors en forma de

troner. També hi ha, com a Lausana, extensíssim bosc ben cuidat, amb formosos passeigs i grans pinedes, amb arbres altíssims i drets com pals de bastiment.

El llac de Lucerna, o dels Quatre cantons, es potser el més bonic de tots els de Suïça. Sense ésser tant gran com el de Ginebra, ni estar tant rublertes de poblets ses vores, té una bellesa encantadora i certa grandiositat feréstega, nascuda ja de la foscior verdosa de les aigües, ja de ses espadades riberes, ja de ses formes irregulars, que canvien constantment la vista del paisatge.

A uns 4 quilometres de Lucerna, llac endins, s'obren a dreta i esquerra fondes badies, la de Stantad i la de Kutsnacht, que, junt amb la de Lucerna, donen al llac l'aspecte d'una creu, els braços de la qual són les dues badies ans nomenades, formant la de Lucerna el cap. Es aquesta la

ZURICH : RIU LIMMAT

regió de Suïça on més abunden les aigües : hi ha rius i llacs en totes direccions, i per tot arreu brollen riuades muntanya avall en forma de cascada; quedant, en mig de tanta grandiositat, com una illa, l'immens bloc que serveix de basament al Rigi.

En la punta esquerra de la badia de Kutsnacht, no molt lluny, per tant, de Lucerna, hi ha el Meggenhorn, cap de Meggen, on pot veure's una formosa estatua de Jesucrist, posada sobre la roca natural, amb els braços estesos en actitud de donar-hi amorós acolliment a tots els homes. Causa dolça impressió trobar en tal lloc i tot de sobte tant piadosa imatge.

En la passejada que férem pel llac, arribàrem fins a prop de Vitznau, poblet de 1,000 habitants, des del qual arrenca un dels ferrocarrils que pugen al Rigi; i viràrem des d'allí cap a Lucerna, perquè l'hora de sortida s'acostava i ens trobàvem a 12 quilometres enllà del llac.

Tinguérem a Lucerna l'agradable sorpresa d'encaixar amb el

nostre compatrici D. Ramón d'Abadal i les seves simpàtiques senyora i filla, que es trobaven d'estiueig a Suïça, preparant-se per a la tornada a Espanya.

El trajecte que en ferro-carril seguirem al sortir de Lucerna és interessant i pintoresc de debò. Comença vorejant el llac dels Quatre cantons, que queda a la dreta, fins a Kutsnacht; es troba tot seguit un altre llac, el de Zuger, que es voreja també, deixant-lo a l'esquerra, i s'arriba a Arth-Goldau, d'on surt un ferro-carril elèctric que va cap al Rigi; ve després Wädenswil, en el llac de Zurich, i des d'aquí s'agafa un ramal que, passant per Biberbrücke, porta de dret a Einsiedeln. En tot el trajecte frueix, la vista, del gran devassall d'aigües que hi ha, no solament per l'abundancia de llacs, sinó també per les rierades que baixen muntanyes avall a causa de la fosa de les neus de llurs cimals i dels depòsits interns que les neus mateixes formen.

En tota aquella encontrada i demés del cor de la Suïça, abunden les herbes i els farratges en els camps, i es veuen grans depòsits o corrals per tancar el bestiar, principal riquesa dels pagesos. Les cases rurals o masies són construïdes de tal manera, per resguardar-se de les grans nevades, que els baixos s'aixequen a 10 o 12 pams de terra.

En mig de tant formosa comarca, a igual distancia aproximadament dels llacs de Zuger i de Zurich, està situats el poble i el monestir d'Einsiedeln, altre dels llocs que figuraven en l'itinerari de la nostra expedició.

L'arribada al famós monestir benedictí de Einsiedeln, o de Nostra Senyora de les Ermites, produeix una agradable sensació de sorpresa i consol a la vegada; perquè, després d'alguns dies de trobar-se a Suïça admirant les grans obres de la creació i contemplant com totes elles entonen alabances al Sobirà Autor de Cels i Terra, mentre l'home, obra predilecta de Déu, es mostra indiferent en l'ordre espiritual i constitueix una nota discordant en el gran concert de la naturalesa, és verament notable i altament aconsolador trobar-se tot de sobte, davant de tant famós monestir, amb les grans multituds de fidels que des de llunyanes terres vénen en peregrinació a fer, plens de fe i entusiasme religiós, una carinyosa visita a la miraculosa Verge que en la santa capella del monestir es venera.

La fundació de tant santa casa va unida a una formosa i llegendària tradició que es relata en les planes de les antigues cròniques. Sant Meinrad, monjo benedictí del convent de Reichuran, fou destinat, per sos grans coneixements en totes les ciències, a ocupar una plaça de professor en el petit monestir de Busken, prop del llac de Zurich; però, com que Meinrad unia a sa saviesa una fonda pietat i les

més grans virtuts, no l'afalagava el lluïment de la càtedra, i preferí retirar-se totalment del món, passant a residir entre les solituds del bosc d'Ethel, dins d'un petit oratori construït en el mateix lloc on després s'aixecà el monestir de les Ermites. Allí estigué el sant bona cosa d'anys, fent vida de penitència i donant bons consells i fervorós exemple a la gent de la comarca, fins que dos malfactors, als qui acollí amorosament en sa cabanya, pensant trobar en ella grans tresors, a garrotades donaren mort al piadós anacoreta. Comès el crim, marxaren els assassins cap a Zurich, acompanyats constantment de dos corbs que amb llurs crits i pecigades deixaren tant atuïts als malfactors, que a l'arribar a Zurich confessaren als magistrats llur delicte, que expiaren sofrint amb resignació l'última

RHIN : CAIGUDA O CASCADA

pena. Afegeixen les cròniques que aquells dos corbs eren els únics companys del sant en les solituds de son ermitatge.

Era tanta la fama de santedat del difunt anacoreta, que tot seguit començaren les peregrinacions a l'ermita on se guardaven ses despulles; fundant-se, al cap d'alguns anys, en dit lloc, un monestir de benedictins amb espaïosa església, dintre la qual s'aixecà la santa capella en que es venera la miraculosa Verge de les Ermites i on reposa el cos de Sant Meinrad en una senzilla tomba col·locada als peus de la Verge.

El monestir de les Ermites adquirí extensos territoris, gracies als emperadors d'Alemanya i als senyors de la comarca, i arribà a ésser, després del de Sant Gall, el més important i ric de Suïça; i la devoció a la Verge de la santa capella, i les peregrinacions, han augmentat de tal manera, que no baixa actualment de 160,000 a l'any el nombre de sos visitants.

Està format avui, tant notable monestir, per un vast i grandíols edifici d'estil italià amb una fatxada de 136 metres de llarg, i tenint

al mig l'esglesia amb dues elevades torres. L'interior de l'esglesia és barroc, aixecant-se a l'entrada i en el centre d'espaiosa nau la capella octògona de la Verge, que és de marbre negre i voltada d'un reixat.

La santa imatge és de fusta, de petites dimensions i de color negre, amb el nin als braços; va vestida de roba, i està rodejada d'un nimbe de gloria de coure daurat.

El rest de l'esglesia és a tres naus, amb altars espaiosos molt ben decorats, amb profusió de marbres i bones pintures en les voltes de les capelles.

Al centre de la gran plaça del monestir hi ha un formós templet amb l'imatge de la Puríssima, de coure daurat, sobre un pedestal en que s'apoiem set columnes de marbre, rematant amb elegant corona daurada. Surten del pedestal catorze aixetes que ragen continuament fresquíssima aigua, i els devots solen beure en totes les aixetes, començant per qualsevol i seguint la direcció de dreta a esquerra.

El poble es compòn quasi només d'hôtels i cases d'hostejament, com també d'establiments on se vénen objectes de devoció. Té, no obstant, ja des d'antic temps, alguna industria, distingint-se sobretot en la de tipografia, que compta, entre altres, amb l'importantíssima casa Benziger i C.^a, de fama universal en totes les arts del llibre i que té sucursals establertes a Alemanya i als Estats Units.

Zurich és la ciutat més important i més poblada de Suïça. Té 187,000 habitants, i està admirablement situada a l'extrem nord del llac del mateix nom, en el punt on ses verdes aigües formen el riu Limmat, que junt amb el Sihl divideix en tres porcions la formosa ciutat.

A la plaça de l'estació hi ha una font monumental amb l'estatua d'Alfred Escher, fundador de l'important Escola Politècnica de Zurich i principal arquitecte de la linia del Sant-Gothard. D'aquesta plaça surt el carrer de l'Estació, que condueix de dret al llac. En dit carrer hi ha notables edificis: l'Escola Politècnica, la Casa de Banca Cantonal i la Banca Federal; i en una placeta al costat del mateix s'aixeca un magnífic monument a Pestalozzi. A l'extrem del carrer, prop del llac, amplex passeigs i molls a una i altra banda, i la grandiosa plaça Bürkli, convertida avui en espaiosos jardins, en mig dels quals hi ha un pedestal amb dues colossals figures que representen un home dominant un brau.

Molt prop d'aquesta plaça, i tocant el riu Limmat, hi ha la Catedral (avui en poder dels protestants), d'estil romànic, amb dues elevades torres ogivals en la part superior; i no gaire lluny el monument a Zuingli, pastor que fou de dita Catedral i el que més contribuí a descatolitzar la ciutat i la comarca, fent en aquest sentit tant duradora

feina, que actualment, en el cantó de Zurich, el 87 per 100 de veïns són protestants i sols el 12 per 100 catòlics. Tenen aquests, no obstant, una formosa i gran església de construcció moderna, amb elegant campanar, dedicada a la Santa Verge.

L'Escola Politècnica és un edifici imponent, de vastíssimes proporcions. Comprèn a més l'Universitat, i té la fatxada nord decorada amb preciosos esgrafiats.

El llac de Zurich és encantador, i un lloc d'esbargiment per als turistes. Format per les aigües del riu Linth, que pren a la sortida el nom de Limmat, té la forma regular, llarga i estreta, i uns 40 quilometres de llargada per 4 d'ample; i ses riberes, de pendent suau, son plenes de vinyes, arbres fruiters i extensos boscos, amb gran profusió de pobles, xalets i fàbriques, en les quals es desenrotllen profitoses indústries.

Zurich és, com Lucerna, un gran centre per als aficionats a les ascensions alpines: per això abunden en dita ciutat establiments que vènen cordes, alpenstocks, aixadells i demés instruments necessaris per a les ascensions tartarinesques. Es a més Zurich molt industriosa: té fàbriques de maquinaria, fundicions, i sobretot és el gran centre industrial de Suïça en teixits de seda i cotó.

A l'arribar a Zurich hi trobarem la pluja, que no havia de deixar-nos d'alguns dies. Això i l'expedició a la cascada del Rhin, que des d'aquí férem, ens privà de veure moltes coses de Zurich. La jornada, no obstant, fou ben aprofitada i de records agradables, deguts a l'indicada excursió al Rhin.

Per anar des de Zurich a la cascada del Rhin (*Rheinfall* en alemany), pot prendre's el tren que porta a l'estació de Neuhausen; d'allí s'agafa una carretera que en deu minuts va al poble de Neuhausen, i, travessant per medi d'una passarel·la la linia del ferro-carril d'Eglisan-Zurich, es baixa, pel costat dret del Rhin, un camí de graons que passa tocant la cascada i té sobre la mateixa distintes sortides o miradors amb barana de ferro, des d'on, així com des del camí, es reben les espurnes de les aigües; i després, per ample i espaiós passeig, sempre per la vora del riu, s'arriba al petit castell de Woert, situat en una especie d'illot unit a la ribera dreta per medi d'un pont. En dit castell hi ha restaurant, on serveixen salmons del Rhin acabats de pescar, a preus que no tenen res de exagerats.

Aquest illot és el millor punt per contemplar en sa totalitat la majestuosa cascada, ja que es troba situat davant la mateixa i a suficient distància per dominar en conjunt tota sa grandiositat.

Sobre el turó de la ribera esquerra del riu, damunt de la cascada, a 414 metres d'altura, hi ha el castell de Laufen, des d'on pot contem-

plar-se la caiguda de les aigües en variats punts de vista, per medi de miradors i galeríes avançades amb barana de ferro, col·locats en els jardins del castell i en diversos llocs de la muntanya. L'entrada al castell costa 1 franc als estrangers i 60 cèntims als suïços. S'hi va, des de Neuhausen, travessant el pont del Rheinfall, sobre el qual passa la linia del ferro-carril de Winterthur. Aquest pont, de nou arcs de distintes amplades, per les dificultats de trobar llocs a propòsit on assentar els fonaments, té un pas, al costat de la via, per als que van a peu al castell de Laufen, i constitueix també un excel·lent mirador de l'immens roquigar del Rhin, per on se llencen vertiginosament les aigües.

Hi ha encara un altre mirador : és el dels que no estimen gaire la vida, i es troba en un bloc que sobre la cascada s'aixeca. Hi van travessant el riu amb barqueta de rem, que, amb molts treballs i amb perill de volcar cent voltes, aconsegueix acostar-se al peu de la roca; salten de la barca, i una molt dreta escala els porta al cim; tornant-ne sempre ben xops, amb tot i l'impermeable que els posa el llanxer.

De l'immensa força que aquesta cascada podria desenrotllar, se n'aprofiten petites porcions que mouen una fàbrica d'alumini, una altra d'armes i una de vagons de ferro-carril.

La cascada del Rhin, coneguda també pels naturals del país amb el nom de *Laufen*, paraula alemanya que significa moure's amb rapidesa, és la més important de totes les de l'Europa central. Allí s'estimben les aigües, en tres distintes caigudes, per sobre un extens banc de roques calcàries, sobressortint entre elles quatre immensos blocs, coberts en part de vegetació, contra els quals s'estabellen les blanques brumeres de la cascada. El més alt de tots quatre és el que serveix de mirador.

Es important de debò el contemplar des de l'isleta del castell de Woert tota la gran estesa d'aigües del cabalós Rhin, en moviment vertiginós, com estimbant-se damunt d'elles mateixes, convertint tot l'espai en blanca i nevada escuma, irisada, pels efectes de llum, de formoses taques de color verd de maragda. Ajunteu an això l'atronador soroll, majestuós i continuat, que produeix l'espantós corrent, millor dit, el terrible terrabastall de la cascada, i tindreu una petita idea de l'efecte que tal espectacle ocasiona en l'enteniment de l'home. Aquest, com si es trobés en presència d'un d'aquells cataclismes geològics que han transformat la terra i han modificat els nivells de les mars, es veu petit davant l'obra de Déu, i no pot menys de caure de genolls i exclamar, amb el rei profeta : « Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo. »

Resum de mes investigacions sóbres l'alta muntanya emporitana*

EXISTEIX a Catalunya una regió altament notable, per encloure gran profusió de fets històrics i d'objectes que considero que no han sigut suficientment estudiats, per més que ho hagin intentat persones dotades de gran erudició.

En ella he aconseguit descobrir milers de fòssils incrustats en margues estratificades entre bancs de sauló i pudingues, cobertes d'argiles, més o menys roges segons l'intensitat del calor procedent de la fusió de basalt i d'altres laves immediates als referits bancs paleontològics, que saltaren en confusa mescla a través de les aigües d'un oceà que ha desaparegut per evaporació o retrocés.

Circumstancies que seria inoportú referir m'han obligat a residir en dita regió contra ma voluntat, a pesar d'haver nascut a Barcelona i passat molt temps a París, Lyon i altres capitals franceses, on tinguí ocasió de visitar preciosos museus.

Això m'hauria facilitat el poder comprendre els problemes científics i històrics abans mencionats; però, per desgracia, em falta l'il·lustració indispensable per fer-ho com convindria.

Comprenc, doncs, que ma missió ha de concretar-se tant sols a preparar materials destinats a que els aprofitin homes dotats de major competencia intel·lectual que la que Déu m'ha concedit, i així penso fer-ho.

I. Límits orientals i occidentals de l'Empordà. — *Emporium* és una paraula llatina sinònima d'*abundant en riquesa*. Els romans donaren aquest nom al territori que des del golf de Roses s'estén fins al Pireneu.

* En l'arxiu del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA es conserven unes notes de l'Ildefons Igual, d'Olot (qui havia sigut soci delegat de l'Associació d'Excursions Catalana), juntament amb unes cartes dirigides a l'historiador Ramón Arábía i uns croquis d'escuts heràldics i altres de la Rocaça. La Comissió de publicacions ha cregut convenient que aquells documents, per l'importancia d'algunes investigacions fetes, figuessin a les planes del BUTLLETÍ, ja que amb la publicació llur perpetuarem la memoria d'aquell il·lustre patriici. En aquells escrits, amb data de l'abril de 1889, s'hi podran trobar algunes interpretacions poc ajustades als coneixements científics actuals, particularment en lo que es refereix a les explosions volcàniques i a l'historiar l'origen de les destrals de pedra: no obstant, en relació amb la seva època, el criteri de l'autor no deixava d'ésser encertat, i avui té encara una valua històrica.

L'inscripció més antiga que ho commemorava es diu que ha existit a Sant Salvador (castell pròxim al monestir de Sant Pere de Roda), on hi havia una làpida la lliure traducció de la qual és com segueix:

«En el mes de juliol de 1280, l'il·lustre Pons Huch, comte d'Empuries, vescomte de Vasso i de Cabrera, construí el castell de Sant Salvador, deixant-lo a disposició de l'abat Raimundus en juny de 1285, per haver-lo fet innecessari per a la defensa de l'Empordà la vinguda de l'il·lustríssim rei d'Aragó en Pere III, que amb valerós exèrcit atacà i vencé el de Felip, rei de França, qui morí en el coll de Paniçars.»

En dos escrits que tinc a la vista, fets a les notaries d'Olot i el Mallol, en 1590 i 1791, llegeixo «Vicecomitaty de Basso» i «Vicecomittis de Bas».

En l'arxiu municipal d'Olot existeix un document que autoritza dita vila per a destinar cert nombre de veïns al millor lluíment i administració d'aquella *universitat*. En el mencionat privilegi es diu que Olot està situat «in montaneis emporitanem».

Si així fos, l'Empordà comprendria Basulú (nom que consta en la donació de son comte Guillem a favor del monestir rossellonès de Santa Maria de Vallespir), a més del vescomtat de Vasso, Basso o Bas, terminant probablement a les serres de Bassagoda, Puigsacalm, Marvolenya i Coltort.

II. Etimologies del nom d'Olot. — Molt variades són les opinions dels autors que s'han detingut a averiguar quina és la veritable etimologia del nom de la capital de l'alta muntanya emporitana. Com a resultat de mes investigacions, començaré per dir que, per mes que he recorregut aquell país, no he trobat ni una sola pedra que donés lloc a fer comprendre que hi hagin existit construccions anteriors a l'època de la dominació romana.

Els documents irrecusables més antics que en parlen són el manuscrit que guarda l'arxiu del monestir parisenc de Sant Denis segons el qual foren crucificats nou màrtirs durant el regnat de l'emperador Antonino, «in Aulotæ non procul a Gerundensibus», i els referents a donacions fetes a favor de l'abadia de Basulú, consistents en territoris a Olot, de la comarca de Bassi.

Sabent que els mauritans invasors de Catalunya hagueren de retrocedir impel·lits pels exèrcits de Carles *el Magnànim*, de Lluís *el Piadós* i de Carles *el Caul*, i que, després d'haver expulsat dits alarbs, l'Empordà fou agregat a la corona de França, és fàcil comprendre que,

trobant nombrosos llacs en sa alta muntanya, la nomenessin *Pays de la vase* o *Pays des bassins*. Recordant, a més, que en la làpida commemorativa de la construcció i abandonament del castell de Sant Salvador, pròxim al monestir de Sant Pere de Roda, constava que en 1285 se nomenava *vescomtat de Vasso* el territori olotí, es veurà que existeixen grans probabilitats que els noms de *Bassi*, *Vasso* i *Bas* derivin d'*estany*, *llac* o *bassa*.

El fundador de la primera monarquia espanyola fou el cabdill got Olof, Ulf o Ataulf. Son exèrcit ocupà l'alta muntanya emporitana, segons ho demostren els noms de *Bassagoda*, *Begodà*, *Godomà de Batet*, i fins el de les *godues* o ginestes, que tant útils i abundants són en els boscos que rodegen Olot.

Tal vegada en obsequi a dit Olof es donà son nom a la vila romana coneguda amb el d'*Aulotae* en temps de l'emperador Antonino.

Refereix l'història que quan August aconseguí dominar completament els espanyols, després d'haver derrotat els càntabres, ordenà l'immediata construcció de camins i la fundació d'*universitats* o *aules*.

En la major part dels documents antics de l'arxiu d'Olot es dona el nom d'*universitat* a son municipi, i en les monedes acunades en dita població durant el regnat de Felip II se llegeix *Universitas Olot*.

¿Què entenien per *universitat* i per *universitas* els olotins d'aquell temps? Lo primer apar significar *lloc on s'ensenyen variades ciències*; lo segon sembla que vol dir *ciutat universal*. Si realment en la referida vila s'hagués establert alguna *aula* en temps de l'emperador romà August, potser quedaria aclarida l'etimologia d'*Aulotae*.

La meitat de l'escut heràldic de la vila d'Olot està ocupada per una *ala*. D'això hi ha qui en dedueix que *Aulot* és sinònim d'*Alot* i que equival a dir *país abundant en aus*. Jo penso que hi figura com emblema de l'instint viatjador, laboriós i mercantil que sempre ha caracteritzat els olotins.

III. Tradicions vulgars dels defores d'Olot: *Les pedres de llamp*.— Els fragments de silicat esmolats en forma de tascons d'esquerda llenya, que abunden a les masies de la comarca olotina, són qualificats de preservatius contra tota classe de descàrregues elèctriques atmosfèriques, per existir la convicció que allí on n'hi ha una no n'hi pot caure una altra: per això qui en troba les amaga cuidadosament entre les llates de les teulades a fi que en dies tempestuosos guardin de tot perill tots els animals que hi hagi a les masies.

Els aerolits, o pedres que cauen sobre la terra travessant l'atmosfera sens que s'hagi aconseguit averiguar d'on procedeixen,

tenen una composició química molt diferent de les mal nomenades *pedres de llamp*; però qui ho farà entendre als pagesos olotins?

L'oratori dels Desemparats i la gorga dels Dimonis.—Si la memòria no m'enganya, algú m'explicà que, anys enrera, un jove foraster oferí son amor a una olotina, i, per poder-li explicar extensament ses aspiracions, concertà amb ella que durant una nit tindrien una entrevista en els defores d'Olot. Quan van ser-hi, una colla de malfactors desconeguts s'apoderaren de la donzella i la posaren a disposició de son seductor, que l'esperava muntat en un coratjós cavall, que ell esperonà perquè emprengués precipitada marxa. Això sorprengué a l'olotina, que reclamà l'auxili de la divina Patrona dels Desemparats, ocasionant la caiguda miraculosa del cavall; però, acudint-hi novament els desconeguts, tornaren a posar la donzella en poder de son raptor.

Era per l'agost. El dia havia sigut calorós. Feia estona que la claror dels llamps interrompia l'obscuritat de la nit. El cavaller s'aturà i volgué acariciar la víctima de sos brutals desitjos, que novament implorà l'auxili de sa Patrona cridant: « — Verge santíssima! No permeteu que aquest malvat aconsegueixi dur a terme sos depravats intents!» Una rialla i una heretgia referent a la virginitat de la Mare del Màrtir del Gòlgota seguiren a l'invocació de l'olotina; però immediatament un llamp trocejà l'arbre més pròxim i deixà sens vida l'imprudent flastomador.

Des d'aquella horrible nit, cap pescador s'atrevia a estendre sos enginyos en aquella part del riu, perquè al fer-ho se sentien sospirs, sípliques i malediccions misterioses; però cessaren quan no sé quina comunitat religiosa passà en professò a beneir les aigües del Fluvià. Ara tots els olotins saben on és l'oratori dels Desemparats i la gorga dels Dimonis.

IV. *La Malatosquera o Bosc-de-tosca.* — Les persones il·lustrades que resideixen a la comarca olotina solen nomenar *Malatosquera* tot el territori volcanitzat d'aquell país, les laves del qual estan esteses sobre la superfície de la terra, formant un estrany conjunt que manifesta clarament que en temps remotíssims ocorregueren allí grandioses erupcions plutòniques; però vulgarment se'l denomina *Bosc-de-tosca*, i fins hi ha qui, desitjant ostentar erudició, exclama: «Quan Barcelona era prat, Bosc-de-tosca era ciutat!», parodiant uns versos referents a dita ciutat comtal i a Tarragona.

Tinc davant meu un document, escrit en janer de 1337, que diu:

«Boscho de Malatosqui affrontat cum boscho hermum de Santa pace.»

Com que *Malatosqui* és una paraula el significat de la qual no comprenc, sospito que deriva de *Palustosqui*, corroborant ma opinió el que *Malatosquer* tal vegada procedeix de *Martosquer*, ja sigui per la mar o profusió de pedres tosques o rudes que allí hi ha, o bé perquè (els fòssils i les argiles d'aquells llocs en són proves irrecusables) aquell territori ha sigut marítim o lacustre. Això ho confirmen també els noms de *pontell de Jordà*, *port de Sant Iscle*, *serrat de la Barquera del Mas Ferrer del Còrb*, i *feixa de la Barquera de Masllorenç de les Fonts*, així com les anelles d'amarrar barques que fins poc temps enrera hi havia a les Tretes, Masmitjà i altres masies del terme de les Preses de Mas, i del Ballol.

V. Explosions volcàniques a la Malatosquera. — Per donar una idea de lo que sospito que ocorregué quan tingueren lloc les últimes erupcions plutòniques a l'alta muntanya emporitana, suposaré grans convulsions interiors en tota la comarca olotina, on hi ha estranys cràters, i que en les darreres explosions se n'han destruït molts d'altres que les precediren.

Arribat el dia en que les aigües embassades desaparegueren per evaporació o decantament, deixarien llavors el lloc on s'haurien verificat les explosions, d'una manera molt semblant a l'actual estructura dels cràters de la *mar de tosques* que ara existeix des de Camprodon baixant cap a Olot, Batet, la Cot, Santa Pau, Cugolls, Finestres, Granollers de Rocacorba, Sant Martí de Llémana, Canet d'Adri, Llosà, Montcal, Aiguaviva, i Massanet de la Selva fins a Hostalric, sens comptar els que poden existir ocults sota les penyes i terres d'al·luvió.

Color de les terres que rodegen la Malatosquera. — Els materials lapídics que constitueixen o rodegen el territori volcanitzat de la comarca olotina són de variats color i cohesió, trobant-se'n de molt obscurs quan procedeixen de basalt fos transformat en greda (*puzoluna*), o en fragments prismàtics (*pedres ferrals*) i rogencs quan tenen per origen l'argila, en el qual cas semblen lo que vulgarment se nomena *regals de rajoleria*.

A Sant Roc i la costa de Pujou abunden les argiles grogues. En el veïnat de Poca Farina, del terme de les Preses d'en Bas; en el mas Terra Roja, del de Batet, i en diferents altres, he pogut observar que abunden els semblants a mangre o òxid de ferro. Si les groguenques es deixen alguns minuts entre brases, adquireixen color roig igual a les abans dites, pel qual motiu opino que el deuen al calòric de que sentiren l'acció en l'època de les erupcions.

VI. Qui foren els primers exploradors de la Malatosquera? — Si, com assegura el setmanari romà titulat *Antologia Illustrata* (volum V, plana 7), els nostres progenitors pertanyeren a una raça salvatge, però intel·ligent, viatjadora i nàutica, que s'adornava amb formoses closques de carculles i s'alimentava amb la part comestible de dits moluscos; si, com explica el mateix llibre (planes 143 i 166), utilitzava per cines de treball els fragments de silicat esmolats, coneguts amb el nom de *destrals prehistòriques* o de *l'edat de pedra*; i si, per fi, és també positiu que els correspon el de *troglobites*; crec convenient recordar que en les cartes geogràfiques, o mapes referents al *món conegut dels antics*, s'indica la part sud del mar Roig o golf Àrab, situat entre l'Àsia i l'Àfrica, com a territori habitat per dita gent.

En quant a l'etimologia de son nom, sols l'he trobada per deducció, puix Pere Torra, en son *Diccionari*, publicat a Barcelona en 1726 (plana 71), al parlar dels ocells menjadors de cucs, com per exemple el reietó, els denomina *troglobites*.

H. Revoil, en sa obra intitulada *Una excursió en el Far-West*, refereix que en 1843 passà una temporada entre els sioux, gent indígena d'aquella part d'Amèrica, però descendent d'una horda de tartres que en temps remot havia emigrat de l'Àsia travessant l'estret de Behring, com els *troglobites* degueren fer-ho passant el de Bab-el-Mandeb. El mencionat autor fa notar que, al matar alguna peça de caça, lo primer que devoren els sioux són els budells mig crusos.

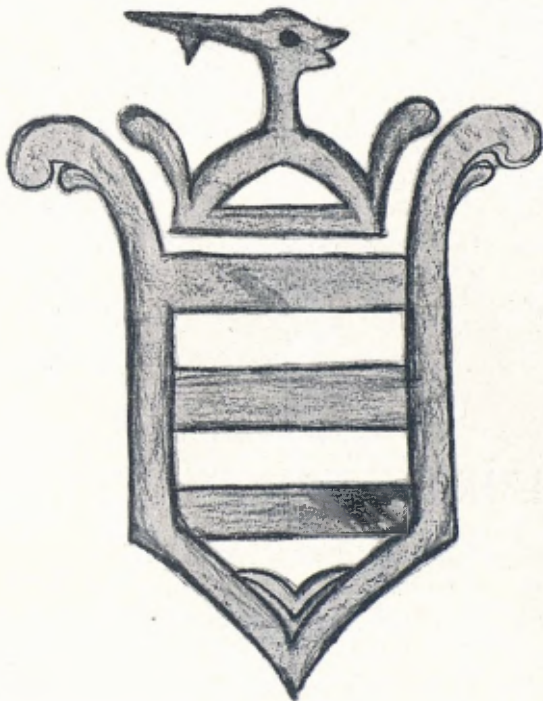
J. Le Bas, en sa historia de Suecia, diu que jamai l'Escandinàvia pogué produir els nombrosos exèrcits de barbres que en els primers segles de l'era cristiana destruïren l'imperi romà i invadiren l'Europa, i que Jornandes i Paullus Varnefridi opinaven que procedien d'Àsia.

Si fos així, les destrals prehistòriques que he vist i he adquirit en les masies de la Malatosquera demostrarien que els *troglobites* recorregueren també lo que més tard se nomenà *mntanya emporitana* i actualment *comarca olotina*; però queda el dubte de si ho feren navegant. Jo sospito que sí, per lo que passo a dir desseguida.

La creencia generalitzada entre la gent rústica que treballant troba les referides pedres, és que al caure un llamp s'enfonsen set canes dins terra. Ne posseesc que procedeixen d'excavacions fetes a trenta pams de profunditat!... Qui las hi enterrà? Jo penso que lo més natural és suposar que foren perdudes a conseqüència de naufragis, lluites o altres accidents ocorreguts a llurs posseïdors mentre pescaven, en el qual cas haurien travessat les aigües marítimes o lacustres de la Malatosquera fins a trobar fangs prou espessos per oposar-se a llur descens. Desaparegudes posteriorment aquelles aigües, transformats

els fangs en terres de conreu i passant a habitar-les noves generacions humanes, han trobat les destrals dels troglodites, com succeeix de tant en tant amb els fòssils i minerals que la terra oculta a nostra simple vista.

La Rocaça. — El cràter pròxim al gran banc de grossos caragols (descobert per mi a la costa de Pujou) nomenat *la Rocaça*, devia

prendre aquest nom de l'admirable promontori de laves compactes i poroses que el coronen pel costat sud.

Les més sòlides estan situades a la part més elevada, com si fossin destinades a manifestar an els geòlegs de quina manera ocorregué el cataclisme que tirà en totes direccions la terra fosa, transformant-la en basalts de diferents colors i cohesió, trocejant els mig vivificats per anteriors explosions volcàniques, sense aconseguir-ho completament.

Les que les rodegen s'han esllaviçat i quedat colgades en part per laves i argiles més lleugeres, abrusades pel foc destinat a solidificar-les

més compactament si les erupcions haguessin sigut més duradores i l'aigua que les cobria no ho hagués impedit.

Una aglomeració de lava porosa menaça desplomar-se i baixar al fons del cràter que corona formant una especie de cingle, que considero digne d'ésser inspeccionat pels aimadors de les belleses geològiques catalanes.

El calc que acompanya el present escrit té en sa part superior un semicercle que tal vegada vol representar una corona rematada amb el cap d'un ocell.

L'estranya forma de dit cap fa dubtar de quin és el costat on té el bec. Jo penso que el té a la dreta, perquè si no fos així designaria que era bord el possessor o obtentor de l'escut heràldic que dit calc representa.

En quant a l'au que figura, sospito que deu ésser el puput o upupa, però impropriament, perquè poc lluny de la Cot hi ha Cogolls, que correspon al marquesat de Cogolludo, i tal vegada el puput del terme de Sacot deu haver d'ésser un cogul o cucut, animal que abunda en aquest país; com també pot ésser una cogullada.

ILDEFONS IGUAL

«L'ORACIONAIRE POPULAR»

HAVENT adquirit el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA dos volums en els quals hi ha manuscrites un bon nombre d'oracions de caràcter popular, recollides de viva veu, pels volts de Montserrat i altres indrets de Catalunya, per aquell inoblidable expert folk-lorista i excel·lent poeta que es digué Pau Bertràn i Bros, malaguanyadament mort en 1890, quan no comptava més que trenta-sis anys i s'esperançaven altres bon fruits de sa il·lustració i patriòtics entusiasmes; aquest BUTLLETÍ anirà publicant aquelles oracions en ses planes. Amb això es creu tributar un merescut homenatge a la bona memoria d'aquell bon català que tingué son breçol i té sa sepultura a Collbató. Creiem, que els llegidors d'aquesta publicació veuràn de bon grat el nostre propòsit.

L'Oracionaire popular nomenà, aquell col·leccionador, l'aplec d'oracions que contenen els dos referits volums, dividides en tres seccions : 1.ª, *Oracions d'encomanar-se a Déu*; 2.ª, *Oracions de remeis i altres virtuts*; 3.ª, *Oracions de per riure*.

ACTE DE CONTRICIÓ

Crec en Déu,
 espero en Déu,
 amo a Déu.
 Senyor : si jo he pecat,
 teniu pietat,
 misericordia de mi.

Se diu tres vegades, i, acabat, un parenostre.

(Recollida a Collbató.)

ALTRE ACTE DE CONTRICIÓ

Senyor Déu meu Jesucrist:
 perdó vos vinc a demanar
 de mes culpes i error
(que) só comès contra Vós.
 Despul·leu-me de tot vici,
 vestiu-me d'un blanc cilici *(amb un gran cilici)*
 que és amor i caritat.

Jo confesso el meu pecat:
 de des ençà que só nat
 no só amat ni só servit
(no hî complit) ni complit els manaments; *(el manament)*
 com més en só anat creixent,
 menos el món hî respectat:
 el món me té enfalagat
 amb gales i passatemps.
 Quan me'n despertaré
 en vegi el sol a la posta. *(ja veig el sol a la posta)*
 Bon Jesús : la cara vostra,
 Bon Jesús, deu-me la mà:
 sense la vostra ajuda
 no em puc tenir ni salvâ.

Quan n'estaré agenollat *(Quan jo estaré agenollat)*
 per a rebre el vostre Cos
(donareu a creure) me dareu a creure
 qui sou Vós i qui só yo.
 Aixís ho diu la festa en l'obra
 dintre una capsa tant pobre
 i un tresor tant preciós.

(Acabat) Amén, Jesús.

(Recollida a Collbató.)

IMATGES I CAPELLES DE VEÏNAT

Carrer de la Canuda : LA PURÍSSIMA. — Vivía a Barcelona, per allà l'any 1586, una donzella ja entrada en anys (car havia nascut a la vila de Massanet en el 1530) que es deia Estefanía de Rocaberti i era filla dels molt nobles comtes de Peralada. Feia trenta anys que desitjava ésser monja, però la vida que s'observava en els convents de Barcelona no li semblava prou exemplar pel que ella sentia havia d'ésser perfeta la de clausura. Així era que vivia retirada de les coses del món, dedicant-se solament a la devoció i a la caritat envers el pròxim.

Per aquell temps s'havien establert en aquesta capital els frares del Carme descalç; i, al fer-se càrrec aquests de la virtut de tant fervorosa senyora, van pensar que ella els havia d'ésser una bona auxiliar per poder establir aquí monges carmelitanes de llur propi institut, fundació de Santa Teresa de Jesús.

I, en efecte, el P. Fra Joan de Jesús Roca, qui havia sigut el principal promovedor que aquells religiosos s'establissin a Barcelona, va decidir la voluntat de la Rocaberti a ésser la principal impulsadora de la realització d'aquell projecte que no sabien com dur a terme, car va comprometre's a cedir en pro de l'instal·lació de les carmelites descalces tot quant posseïa. Mes de son patrimoni solament no n'hi havia suficient a judici del senyor bisbe, i fou precis cercar una altra ànima piadosa que tingués la generositat de cooperar a aital fundació. I l'auxiliar que se cercà fou el noble senyor D. Francisco de Granollachs.

Vençudes algunes dificultats de les que mai falten en tota empresa humana, als 24 de maig del 1588 sortia del convent de Pamploña la M. Catarina de Crist, amb altres sis companyones, fent camí cap a la nostra ciutat. El dia 14 de juny, cap al tard de la tarda, després d'haver anat a visitar la Verge de Montserrat, entraren dins el tancat de les muralles, sens dubte pel portal de Sant Antoni, i, dretament, desseguida s'encaminaren cap al carrer dels Mercaders, hostejant-se en una de les cases del mateix que era propria de D. Guillem de Sant Climent. L'endemà la noble D.ª Estefanía de Rocaberti vestí l'hàbit carmelità i començava son noviciat.

Al cap de cinc mesos i deu dies, les monges de Santa Teresa que s'havien fet barcelonines, havien ja pogut comprar les cases que uns subjectes nomenats respectivament Vinyals i Vendrell posseïen en el

carrer de la Canuda; i així fou que, a l'arribar el 25 de novembre d'aquell mateix any 1588, s'hi traslladaren des d'aquella estada que interinament se'ls havia proporcionat. Des d'aquella data queda instal·lat el primer convent de senyores del Carme descalç que s'ha establert en terres de l'antiga corona d'Aragó i Catalunya. I aquella nova casa de religió monàstica fou posada sota l'advocació i patrocini de Maria Santíssima en el Misteri de sa Puríssima i Immaculada Concepció, en recordança que la primera catalana que havia vestit aquell hàbit de les monges tereses i havia sigut la primera impulsora d'aquella santa casa, a l'entrar en el claustre havia prè per protectora la Mare de Déu en aquell instant primer de sa existència natural.

Als 24 d'agost del 1608 fou beneïda la primera església que es pogueren fer edificar aquelles monges de Santa Teresa, constituïdes ja legalment en comunitat des de feia anys. Fou constituïda en el carrer de la Canuda, com hi és l'actual, que és la segona que han tingut les habitantes del convent de referència, la qual és més gran que l'anterior i fou beneïda pel bisbe Rdm. Fra Alonso de Sotomayor, que aleshores governava aquesta diòcesi, als 20 dies del mes de març del 1674.

I com que sempre s'ha regonegut haver sigut de fet la venerable M. Sor Estefanía de la Concepció la fundadora d'aquella casa, per tal motiu, a la fatxada lateral de l'església, això és, a la paret que ve sobre la via pública del carrer de la Canuda, hi ha aquella senzilla capelleta aixoplugada per una petita teulada de dos vessants, amb una imatge de la Puríssima Concepció. Dessota de la capella, venint més amunt de la tapiada porta que en son dia donava accés a aquella *Domus Dei*, lo mateix que en la porta que hi ha en el carrer de la Mare de Déu per al mateix objecte, s'hi veu gravat l'escut dels Granollachs, la família dels quals, en el curs de les generacions que han portat aquell cognom, ha sigut constant patrona i defensora dels drets de la comunitat de les monges de Santa Teresa.

RAMÓN N. COMAS

CRÒNICA DEL CENTRE

JANER DE 1915

SESSIONS I CONFERENCIES

Acabades les obres de decoració del Saló d'actes de la nostra entitat se reanusaren les sessions.

El dia 15, D. Elies Rogent ens donà a conèixer, per medi d'una conferència sobre el tema *Montserrat*, uns nous i interessants itineraris d'aquella històrica i llegendària muntanya catalana.

Els dies 22 i 29, Mn. Jaume Oliveras continuà la ressenya d'una excursió pels cims del Pireneu, des de Capdella a les Maleïdes, versant sobre el troç comprès entre Sant Maurici i Saburedo pel port de Ratera.

Una i altra deixaren completament satisfeta la nombrosa concurrencia que hi va assistir, i enamorada dels interessants clixés que s'hi donaren a conèixer.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

El president de la Secció d'Arqueologia, D. Pelegrí Casades i Gramatxes, continuà les seves lliçons en el següent ordre:

Dia 18. VIII conversa d'Arqueologia cristiana : Epigrafia dels tres primers segles. — Classificació dels epígrafs. — Fórmules. — Inscripcions papals, datades i de gent d'ofici.

Dia 25. Objectes trobats en les catacumbes. — Vidres daurats. — Naturalia, destí, època i assumptes. — Inscripcions. — Instruments de martiri.

EXCURSIONS I VISITES

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA. — Aquesta Secció efectuà, el dia 10, una excursió de mig-dia, recorrent les riberes del riu Besòs des de Mollet fins a Moncada.

També, el dia 24, féu una sortida d'un dia per a visitar les esglésies romàniques de Sant Pere, Sant Miquel i Santa Maria de la ciutat de Terrassa.

Foren rebuts i acompanyats per un bon nombre de socis del Centre Excursionista de Terrassa, quedant altament satisfets tots els assistents de la bona rebuda i obsequis de que foren objecte per part d'aquells senyors.

FEBRER DE 1915

SESSIONS I CONFERENCIES

El dia 5, D. Climent Viscarri Torres féu la ressenya d'una excursió a la Costa brava, acompanyant-la amb notes referents així a la situació de les dife-

rents poblacions que comprèn com al seu passat considerat des del punt de vista històric.

El dia 12, la Secció de Sports de Muntanya celebrà la festa del repartiment de premis als guanyadors en el Concurs de Sports d'Hivern celebrat a Ribes.

El dia 19, el vocal de la Directiva D. Ferràn Valls i Taberner féu la descripció d'un viatge en zeppelin des de Frankfurt a Wiessbaden. Explicà amb tots els detalls el que era un zeppelin, fent que la nombrosa concurrència que l'escoltava participés de les impressions que s'experimenten en un viatge de tal naturalesa.

El dia 26, D. Fèlix Duràn ens explicà, amb gran luxe de datos històrics i projeccions, una excursió a Reus, Salou, Ulldecona i Tortosa.

Totes elles resultaren de molt interès i dignes dels conferencians que ens les daren a conèixer.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

El president de la Secció d'Arqueologia, D. Pelegrí Casades i Gramatxes, continuà les seves lliçons en el següent ordre:

Febrer, dia 1. IX conversa : Els cementiris (*Aræ Cellæ*). — Assamblees litúrgiques. — Caràcter legal dels cementiris. — Llor aspecte. — Sarcòfegs.

Dia 8. X conversa : Primitives esglésies cristianes. — Relacions de l'Església amb la Sinagoga. — Primers edificis per al culte. — Esglésies domèstiques. — Els primers ritus.

Dia 15. XI conversa : Primeres esglésies públiques durant els períodes de tolerància en el segle III. — El cenacle de Jerusalem com la més antiga de les esglésies. — Altres esglésies contemporànies a Palestrina i altres llocs de l'Orient. — Descripció de la de Selens i altres del segle II. — Característiques en llur construcció. — Esglésies en les regions occidentals, especialment a Roma.

EXCURSIONS I VISITES

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA. — Aquesta Secció, a més de dur a terme l'excursió de tres dies, a Ribes, que organitzà amb motiu del concurs de Sports d'hivern, féu les següents anades:

El dia 7, empleant-n'hi mig, visità el veí poble de Sant Just Desvern.

El dia 21 el passà entre Montgat, Tiana, monestir de Montalegre, Conreria, Reixac i Montcada.

El dia 28 s'arribà fins a Vallbona, Cabrera i Capellades, visitant també el castell de la Torre de Claramunt.

Dites excursions resultaren concorregudes totes, així com de profitosos resultats per als fins que persegueix la Secció organitzadora.

NOVES

S'ha rebut de D. J. Cusi, de Figueres, una carta que, per la naturalesa del seu contingut, publicarem íntegra per a coneixement dels socis.

Sr. D. César August Torras

Barcelona

Molt digne senyor meu:

Fa una pila de temps que tinc projectat anar a passar una mesada a les muntanyes de Sierra Nevada, les més altes de la Península, i fer-ne la guia. El *Baedeker* diu que hi ha una guia de Sierra Nevada en alemany, mes d'espanyola jo no en conec cap.

Ara bé : no seria un orgull per als catalans publicar la mentada guia? I ¿no seria més orgull fomentar amb ella el turisme en una regió que tant necessitada n'està per les calors estivals?

He cercat per Figueres companys per a acompanyar-me, i no n'he trobat cap. ¿No seria possible trobar, en el CENTRE que vostè presideix, dos o tres intrèpids que volguessin compartir amb mi les joies de les altes solituds i el treball de confeccionar la guia?

Convindria que entre els tals hi hagués un fotògraf, car jo poca cosa entenc de fotografia.

Si vostè creu viable el projecte, i es poden trobar companys, cal posar-se desseguida a l'obra per organitzar lo que faci falta : cercar homes per portar feto i fer la minestra, adquirir tendes de campanya i altres atuells necessaris per a viure en un país deshabitat.

Aprofito aquesta ocasió per a presentar-li el testimoni de mon profunde respecte i atenta consideració.

J. CUSÍ

SPORTS D'HIVERN. — Tal com s'havia anunciat, se celebraren a Ribes, amb gran animació, els concursos de neu d'enguany. Tot esperant publicar-ne una ressenya, ens limitem tant sols, avui, a avançar-ne la nota.

HOTELS. — Es van rebent a diari cartes de diferents hotels i fondes contestant en sentit favorable a la crida que se'ls féu pel CENTRE convidant-los a rebaixar els preus a tots els socis. A l'objecte que l'excursionista tingui plena garantia de quins són els establiments adscrits, s'està procedint a la fosa d'uns escuts que aquells podran exposar en llurs respectives fatxades o en altre lloc visible de l'edifici. Igualment poden informar-se els senyors socis, a la concgeria del CENTRE, de les rebaixes que ve obligat a fer cada hotel a la presentació del carnet d'identitat.

ADVERTIMENT. — Amb el present BUTLLETÍ repartim un full de quatre planes amb la *Taula general* i la *Taula de gravats*, les quals sofriren una posició de galera en la compaginació del número del prop-passat desembre.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.